

KOMÁROMI GABRIELLA

Éjszaka fáradt rózsaszínben

(KIMONDHATATLAN ÉS ELMONDHATATLAN
TÖRTÉNETEK)

Mintha félnék tőle, úgy érek a csomaghoz. Pedig csak egy fáradt rózsaszín hálóing van benne. Valaha szép volt, hímzett, csipkés, most meg maga a bánat, ahogy meghúzódik a kamra sarkában. Tépett, szakadt, és rajta az édesanyánk vére.

Anyánk tudata egyszer csak meghasadt. Úgy tört ki belőle a betegség, mint a láva. Pedig szelídebb volt mindenkinél, szőke és még hervadásában is szép. Sokat énekelt: „Csupa könny a szobám, mert nem vagy nálam...” – hangzott a konyha, ahogy a linzertésztát gyúrta. Egyetlen hangos szó nélkül nevelte fel a négy gyereket. Imádta az édesapánkat, aki már harminc éve meghalt, de még mindig várta. Elmúlt nyolcvan, amikor sarkaiból kifordult vele a világ. Vajon honnan volt benne az indulat, a gyűlölet? És hol volt eddig?

Hagyni kéne, mindent ráhagyni, mondták mások. Igazuk volt, de eleinte nem ment. „Megint elfelejtetted”, mondtam. „Mit keresel ott? – kiabáltam, amikor egy hipermarket raktárai mögött, rekeszek, ládák között végre megtaláltam. „Nem tudom” – mondta szégyenkezve. „Miért gyűlölsz engem?” Akkor, utoljára voltam türelmetlen. Csak néztük, ahogy tétován áll az utcasarkon, nem ismeri meg a házunkat. Elviseltük, ahogy szaporodtak a rögeszmék, a téveszmék, a viselkedés zavarai, a talányok. Az öcsém infarktusa idején megjelent a kórházban. (Akkor már két éve nem tette ki a lábát egyedül a házból. És neki senki sem árulta el, hogy nagy a baj. A kórház meg több mint egy kilométerre van tőlük.) Ugyanott feküdt a fia, ahol a férje meghalt. „Rohantam, mondta a nővéreknek, mert ha nem sietek, meghal az uram.” (Papucsban, pongyolában volt – fésületlenül.) Harminckét éve történt, hogy elkésett. De mit számított már neki az idő.

Kilenc évig volt beteg, öt évig kórházban. Négy évig nem ismert meg senkit. Évek hosszú során kétszer szólalt meg „Köszönöm, hogy így törődtök velem”, mondta. Aztán esztendők múlva: „Te vagy az, kisfiam?” (Az agynál semmi sem rejtélyesebb, mondta az orvosa.) Végül évekre magzati tartásba merevedett, a koporsóban is így feküdt. Öt telet, nyarat, tavaszt, őszt töltött kórházban. Öt karácsonyt! Aztán megkönyörült rajta a Jóisten. A sírja körül ott álltunk valamennyien, csak dédunokából kilenc. Íme, az életműve, szerettem volna mondani, de nem tudtam megszólalni.

Anyánk túl sokáig nem tudta elmondani az elmondhatatlant. Ha rágondolok, mondott olyasfélét, hogy ott és akkor csak az öt éves kislány úszta meg. Sose mondta ki, hogy mit. Belekezdett, elhallgatott. Ha elmondhatta volna, hogy mi történt a szentgotthárdi cisztercita apátság pincéjében, ahol háromezer ember élte át a háború utolsó napjait, akkor talán túlléphetett volna azon, ami történt. De hát nem tudták elmondani mások sem.

Polcz Alaine *Asszony a fronton* c. könyve 1991-ben rendített meg bennünket. Radnóti Fannijának megalázó intimitásait az erőszaktételekről csak a halála után olvashattuk a naplóban, hetven év távolából, hiszen 101 évet élt. Skrabski Fruzsina *Elhallgatott gyalázat* (2013) c. filmjét a háborúban megerőszkolt asszonyokról úgy néztem, hogy: + egy fő, az édesanyám. Pethő Andrea könyvébe még nem mertem belelapozni (*Elmondani az elmondhatatlant*, 2018).

Az idők során megtanultam, hogy ne a katonákat gyűlöljem, hanem a háborút. A nemi erőszak egyszerűen a hatalom gyakorlásának módja a háborúban. Szabad rablás. A háború végén különösen elvadult minden és mindenki. Márpedig hazánkban a szülőhelyemen volt vége a háborúnak. Április 11-én még kiűritették a németek a Rábafüzes környéki hegyközségeket, falvakat. Rábafüzes olyan közel volt/van hozzánk, hogy odalátszik a gotthárdi templomtorony. A városkánk temetőjétől nem messze, a dombon állt akkor egy kápolna. Égett a város, zengtek, zúgtak, dörögtek a Sztálin-orgonák. Aztán a kápolnánál elfogyott a lőszer, elfogytak a katonák, és kő kövön nem maradt. Ma hatalmas kereszt áll a rom helyén, éjszakánként ki is világítják. Akik ott meghaltak, egy tucat fiatal német, egy időre megállítottak egy egész orosz hadosztályt. Hősök voltak, mondják. Persze, hogy azok voltak, de alapjában véve áldozat volt ott mindenki. A győztes orosz katonáknak is ezer esélyük volt Berlinig meghalni. Szóval nem Nemesmedvesnél ért véget a háború Magyarországon. És nem is április 4-én. (Az ott lakók mindig tudták, hiszen 11-én lőttek még, a történészek többsége is ismerte e tényt.) Jó egy héttel később hallgattak el a fegyverek, április 12-én, szimbolikusan ennél a keresztnél.

Ha rágondolok, anyám nemcsak olyasfélét mondott az idők során, hogy ott, akkor csak az ötéves kislány úszta meg. Mesélt arról is, hogy lányokat fiúnak öltöztették, csúfították, sebaj hogy elvitték őket lövészárkot ásni. Tovább nem tudta, vagy nem akarta mesélni. Bennem meg valami ostoba remény elfojtotta a kérdést. Bizonyára megmentette a kishúgom, aki néhány hónaposan pólyába takarva feküdt mellette. És apám is ott lehetett a közelben. A hátszágban teljesített szolgálatot egy baleset miatt. De hát a remény vak, háború meg háború. Nem számított a pólyás kisgyerek, apámat meg lekötözték. Anyánkból több mint negyven év múlva szakadt ki a kimondhatatlan szégyen és gyűlölet, akkor döböntem rá, miért nem kötött sohasem különbékét.

De a háború valahogy nem akart véget érni a határszélen. Ha jobbra néztünk, Ausztria, ha balra Jugoszlávia. A kapitalista nyugat, meg a „láncos kutya”. Mindent a félelem, az éberség, a gyanakvás igazgatott. Potenciálisan csaknem mindenki ellenségnek számított. Soha, sehol, senkinek nem mesélhettünk erről. Nem is kérdeztek bennünket. Józan volt akkor a kommunikáció. Egyetlen osztálytársam nem kérdezte meg: „Miért költöztetek Kaposvárra?”

1953 februárjának végén kaptunk egy vagon, 24 órát, és világgá mehettünk Szentgotthárdról. Írásos végzés nélkül. Ilyet még a hortobágyiak is kaptak. (Pontosabban mindenhova azért nem mehettünk. Például nem mehettünk a fővárosba, Pécsre, Szegedre, Debrecenbe.) Akkor már államosítottak mindent: a cégünket, a házunkat. Pech, hogy éppen szomszédunkban rendezkedett be az Államvédelmi Ha-

tóság. (Ma ott van a szlovén konzulátus.) Szemet vetettek az otthonunkra, ahonnan éjszakánként átláttunk hozzájuk. A legjobban éppen a gyerekszobából. Jöttek a tereautók, indultak a hortobágyi kényszermunkatáborokba. Az iskolában nem kérdeztük, ki hova lett, hogy miért szomorkodik Kovács Mari, tudtuk, hogy a papáját elvitte a nagy fekete autó. Arról se beszéltünk, hogy a mi albérlőnket is. Elég volt ehhez, hogy Markovics Jánosnak hívták, azaz neve szerint Tito-bérencnek kell lennie. Mi büszkék voltunk rá, hogy részt vett az 1948-as londoni olimpián.

Szerencsére Kaposvárra mehettünk. Itt született apám, tősgyökeres somogyi vagyok. A Fő utcán még mindig áll a dédapánk háza. Megérkeztünk apám hűgához. A szülők, a négy kisgyerek, egy öreg nagynéni – és elfért a vagonban tíz tyúk is, ezek voltunk mi. Apám hűgának volt két gyereke, két szobája, a férje ott maradt a Donnál, és varrásból tartotta el a családját. Kilenc hónapig éltünk nála. – „Hát élsz?” – mondta, amikor megérkeztünk, és csüngött a testvérén. A táviratot csak anyám írta alá. Amikor nemsokára apám nehéz természetű nagynénje „elpályázott”, gazdagabb rokonokhoz, édesanyám szelíden megszólalt: „Azért valami jó a kitelepítésben is volt.” De gyászként éltük meg, hogy azt a szegény tíz tyúkot néhány nap múlva elpusztította a görény. Se tojás, se hús. Hozzátartozóknak számítottak. Akárcsak a cicánk, aki elkísért bennünket az első sarokig, aztán visszament a házhoz. Később hallottuk, hogy a kerítéshez kötötték és kivégezték. Cirstom is a kommunizmus áldozataihoz sorolom.

Apánk sohase volt múltba révedő fajta, otthont kellett teremtenie újra. Mintha most lett volna vége a háborúnak. „Nagyobb baj lenne, ha ott maradtam volna a Donnál,” mondta. 1956 őszén csodálkozva kérdezték tőle: „Te nem mész el?” (És nem akárhogy hangzott az a „te”). „Nem”, mondta, de úgy, hogy nem volt érdemes megegyeszer megkérdezni. Sose pihent, 72 éves korában meghasadt a szíve.

Anyánk, amikor már nagyon beteg volt, világgá akart menni minden szürkületkor. Mindegy, hogy hova, csak el. Az otthonából hozzám, tőlem az öcsémékhez, ahol az otthona volt. Nappal tétován járt, mintha minden lépés veszélyes volna. A lépcsőre félni is nézett. De szürkületkor övé lett a világ.

Szombat este nálam volt. Betakargattam, elaludt. Nem hallottam se szuszogást, se csoszogást, se ajtónyikorgást. Halkan, hogy ne zavarjam, tévét néztem a másik szobában, és tárva-nyitva volt az ajtó. Éjfélkor még egyszer benéztem hozzá. Ki se látszott a paplan alól. A csipkés fáradt rózsaszín hálóing se, amit aznap este ajándékoztam neki. Holdfényes, csillaghullásos augusztusi éjszaka volt. Csend és nyugalom mindenütt. Ginny, a skót juhász a teraszon aludt. Gondosan bezártam a lakásajtót.

Félóra múlva kopogás, dörömbölés az ablakon. „Az édesanyjuk lent a kertben bolyong.” A konyhakert melletti emeletes házból jött át ezermester Lajos. Istennek hála, Zsuzsijával együtt a baglyok közé tartoznak. Kérdegettük tőle, mondta, hogy mit keres, kit keres. „A kicsinyeimet”, mondja kétségbeesve. És jajgat keservesen.

A kertünk valóságos liget, lejtős domboldallal, amit díszkerítés zár, hogy a kutya a virágok között ne tegyen kárt. A kertkapu miatta mindig zárva volt. A kerítés vagy 80 cm magas. Édesanyánk átmászott rajta. Szakadt a hálóing, sebesült a lába. Mezítláb volt.

Sose felejtem el azt az éjszakát, az utat a domboldalon a házig. Akkor már én voltam mezítláb. Vonszoltam, cipeltem, nem is tudom, hogy volt erőm hozzá. Benne meg semmivé lett a szürkületi elevenség. Néha halkan motyogott. „Nem találom őket...”

Illusztráció I., 1980., Zalán Tibornak